Eugen MUNTEANU

O revelație documentară: 17 scrisori inedite ale lui Gheorghe Ivănescu către Eugeniu Coșeriu (II)

E.M. – profesor la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, director-fondator al Școlii Doctorale de Studii Filologice (2005-2009), profesor invitat la Universitățile din Jena și Viena, director al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide" din Iași (2009-2013). Principalele lucrări: *Aeterna Latinitas* (1997); *Introducere în lingvistică* (2015); *Lexicologie biblică* (2008). A coordonat proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum" (2009-2015, 15 volume tipărite) și ediția critică a versiunii „Nicolae Spătarul Milescu" a Vechiului Testament (2016, 2060 p.). A tradus și comentat texte de Sf. Augustin, Thomas de Aquino, Swedenborg, Jean-Jacques Rousseau, Rivarol, Wilhelm von Humboldt, Iacob Grimm, Ernst Renan, Eugenio Coseriu și Hans-Georg Gadamer.

Prezint în continuare următoarele două scrisori din corespondența inedită dintre G. Ivănescu și Eugeniu Coșeriu. Ambele datează din anul 1941, din perioada când tânărul bursier Coșeriu încă își căuta un drum propriu la Roma.

Indicațiile și sfaturile pe care junele universitar de la Iași le trimitea prietenului și discipolului său din Italia sunt prea detaliate pentru ca unele comentarii contextuale ale mele să nu fie superflue. Toate informațiile sau precizările pe care le-am socotit necesare și utile pentru cititorul actual au fost făcute la sfârșitul textului.

Precizări redacționale și editoriale privind transcrierea textelor și ortografia au fost prezentate mai pe larg în partea I a acestei serii.

2.

[1]

Iași, 10 Septembrie 1941

Dragă Coșeriule,

Încep această scrisoare cu o jenă pe care o vei înțelege foarte bine. Cînd am primit, cred,

Partea I vezi „Limba Română", Chișinău, Nr. 3 (253), iulie-septembrie 2019, p. 64-73.

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

acum mai bine de o lună de zile, căci data poștei Iași este 4 August, scrisoarea pe care mi-ai trimis-o din Italia la 12 iulie, am vrut să-ți răspund imediat, așa cum îmi cereai. Eram aproape înspăimîntat de gîndurile care ți-au trecut prin minte din cauza îndelungatei mele tăceri și voiam să ți le spulber cît mai neîntîrziat. Mi-am dat seama că, părîndu-ți-se că ai fost uitat, te-ai lăsat pradă unor sentimente pesimiste. Și totuși nu ți-am răspuns imediat. Acum nu știu dacă scrisoarea mea te va mai găsi în Italia. Doar dacă împrejurările sau voința te vor face să rămîi și în Octombrie acolo. Aveam însă de mai înainte informația că în Octombrie vei fi în țară. Scriindu-ți, eu mă ușurez însă parcă de o greutate.

Dacă nu ți-am mai scris, din primăvară mi se pare, nu e din altă cauză decît din aceia a ocupației mele excesive. Mai ales în timpul verii am muncit imens și am cîștigat intelectualitate atîta cît cîștigam pînă acum într-un an întreg. Am cetit filosofie și lingvistică indoeuropeană și am rezolvat una din problemele fundamentale ale indoeuropenisticei, problema patriei primitive a Indoeuropenilor. Am cetit atît de mult și fără de repaos, încît simțeam dureri în creieri. În felul acesta răspunsul la scrisoarea ta – nu te supăra că-ți spun astfel, dar parcă e mai potrivit în situația sufletească *[2]* în care ne găsim amîndoi – din timpul verii a tot întîrziat. Tu ți-ai putut însă închipui că eu nu-ți scriu fiindcă aș fi fost oprit, fiindcă mi s-ar fi făcut șicane și năcazuri? Să se potrivească oare felul meu de a fi cu astfel de lucruri? Dealtfel, țin ca să-ți precizez că nu mi s-a făcut nici o șicană și nu mi s-a reproșat de nimeni nimic. Și e explicabil de ce: nici nu era pentru ce. Nu cred deci că te așteaptă în țară soarta în care îți imaginezi că sînt eu. Și nu înțeleg de ce ești încă așa de supărat pe bieții oameni cu barba sură care-și duc existența așa de necăjit pe lîngă ceilalți oameni.

Îmi mai scrii că Iașul a început să te uite și-mi ceri să-l mai [trezesc][1], pentru ca să-și aducă aminte de tine și apoi iar ne amenințI cu părerile de rău pe care le vom încerca mai tîrziu[2]. Cum ai putut ajunge la așa pesimiste gînduri? Te rog să mă crezi că totdeauna, cînd mă gîndeam că nu ți-am scris, simțeam un fel de amărăciune în sufletul meu, și acest lucru nu s-a întîmplat de rare ori. Iar cînd mă gîndeam la planurile mele de viitor, la revista de care ți-am vorbit, întotdeauna reveneai pe planul întîi, ca tovarăș de muncă de cea mai aleasă nădejde. Nu ți-am spus și în scrisoarea din primăvară ce sentimente mă leagă de tine? Nu ți-am spus atunci să nu interpretezi tăcerea mea drept o voință de a

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

nu-ți scrie? Nu știu dacă toate cuvintele acestea te vor convinge să crezi că n-ai avut dreptate cînd ai gîndit ca în scrisoarea din timpul verii, dar viitorul *[3]* ne va arăta cum au stat lucrurile.

Nu-ți mai face deci gînduri pe care era să le numesc negre. Nu-ți imagina că oamenii sînt chiar așa cum i-ai crezut sau numai par. Eu aștept să te întorci în țară, ca să putem vorbi atîtea lucruri din cele care ne interesează pe noi și să ne apucăm de o treabă serioasă. Nu mi-ai scris nimic despre intențiile pe care le ai. Cred că te vei întoarce în țară în curînd, și ai face bine. După contactul pe care l-ai avut cu străinătatea, e bine să cazi din nou în mediul țării. De altfel, trebuie să-ți aranjezi și situația universitară. Apoi cred că în Ianuarie va apărea „Doctrina nouă”[3], ar fi nevoie de prezența ta aici. Ar trebui să fii unul dintre colaboratorii de samă, care vor fi probabil foarte puțini.

După cîte înțeleg din scrisoarea dela 12 Iul[ie], ai devenit aproape slavist. Nu știam că posezi atît de bine limba rusă ca să poți ușor da cu succes toate examenele de slavistică dela Roma. Eu te felicit și, fiindcă mi-ai spus în scrisoarea cealaltă că vrei să te faci slavist, îți doresc tot norocul. (De fapt, ca să nu te jignesc, trebuie să-ți scriu că te văd și[4] slavist.) Nu e lucru imposibil. Au mai fost oameni care s-au „specializat” în cîte două sau trei „specialități”. Și, după cît înțeleg, ai cele două baze pe care poți ridica asta: o memorie care să întreacă pe cele obișnuite și o putere de muncă, sau mai bine zis hărnicia. Iaca, eu în vara asta, în timpul lecturilor mele *[4]* în domeniul lingvisticii indoeuropene, m-am gîndit cu eterne regrete la faptul că timp de peste cinci ani, și în străinătate și în țară, n-am muncit cum ar fi trebuit, sau mai bine zis n-am făcut tot ce ar fi trebuit. Poate printr-o muncă colosală să pot cîștiga în cîțiva ani ceiace am neglijat.

Să-ți dau cîteva vești de pe aici. 1) A apărut acum vreo lună *Istoria literară* a lui Călinescu. Ești pus la „scriitori” (colaboratorii la „Jurnalul literar”)[5]. 2) Dl. Pascu[6] a fost pensionat. 3) Universitatea din Cernăuți a fost desființată și Politehnica se va muta la Cernăuți[7]. 4) În luna Noiembrie îmi voi susține doctoratul[8].

În caz că mai rămîi în Italia și după 1 Octombrie, te rog scrie-mi mai amănunțit ce gînduri mai ai, cu ce mijloace stai, ce nevoi mai ai, ce

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

examene ai dat în Iunie, cu ce profesori și studenți ai avut[9] legături sau ai. Aș vrea să știu apoi pe unde mai este de Găzdaru[10]. Cu Marin cum stai? Cred că n-ai avut dreptate cînd într-o scrisoare mi-ai vorbit „de rău" de el. Dacă Marin nu va fi un Meillet, căci Meillet voiu fi eu, va fi un Vendryes[11]. Sînt convins de asta.

Cred că am să-ți vizitez luna asta părinții, ca să aflu informații cu privire la întoarcerea ta în țară sau de altă natură.

Te rog să nu faci ca mine și să-mi răspunzi cine știe cînd. Încă o dată, nu te mai gîndi la lucruri ca acelea pe care mi le-ai comunicat. N-ai dreptate nici cît de puțin și te amărăști fără de folos.

Cu afecțiune,
G. Ivănescu

3.

[1]

Iași, 12 octombrie 1941

Dragă Coșeriule,

Scrisoarea ta, care mi-a venit mai repede decît mă așteptam, luîndu-mă după drumul făcut de unele scrisori pînă în Italia, mi-a produs o bucurie, fără a exagera, dintre cele mai rare. Nu aveam aproximativ de un an vești de la tine și nu știam ce gînduri te mai frămîntă, scrisoarea din timpul verii fiind scurtă și de o supărare îndreptățită. De cîte ori nu m-am hotărît să port corespondență regulată cu prietenii miei, căci mi-am dat de mult seama ce valoare sufletească are acest fapt! Dar știu că neglijența pe care o manifest în corespondență, ca și în alte lucruri, nu se datorește decît pasiunii pentru studiu. Mai ales acuma, de cînd stau cu familia în Iași și nu mai sînt obligat să mănînc în oraș, cetesc cum n-am mai cetit decît pe vremea studenției și au fost săptămîni întregi cînd mă durea capul de oboseală. Am impresia că anii din urmă au fost în bună parte pierduți. Îmi pare bine că rămîi și anul acesta în Italia. Într-adevăr, acolo te porți pregăti în anumite direcții mai bine decît la noi. În scrisoarea mea de astă iarnă îți spuneam că ar fi bine să studiezi, pe lîngă romanistică, și arabă. Mi-ai răspuns că te pasionează mai mult

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

slavistica, iar în ultima scrisoare că, dacă ar trebui să te ocupi mai de aproape cu încă un domeniu, ai prefera să fie altul decît cel arab. N-am nimic împotriva acestor preferințe. Eu credeam, după o informație a lui Pasăre, că te apucaseși să studiezi serios araba. În urma scrisorii ultime văd însă că ești destul de înaintat în studiile de slavis- *[2]* tică.

Noi avem nevoie însă și de slaviști mari, așa că nu încerc să-ți schimb cu nimic hotărîrile pe care le-ai luat în această privință. Dacă însă slavistica este în bună parte balcanistică, iar cultura slavă veche e un reflex al celei bizantine, cred că trebuie să te apuci anul acesta și de studii bizantine și neogrecești. Nu știu ce cunoștințe de greacă veche ai, care ți-ar fi foarte folositoare, dar nu-ți este prea greu să înveți grecește și, după informațiile pe care le am eu, destul de sărace, este enorm de mult de lucrat în domeniul limbii și literaturii neogrecești. Să nu pierzi apoi din vedere intimul amestec al lucrurilor grecești cu cele sud-slave și române. Studiile de maghiară pe care le-ai făcut le pot considera în cadrul acelorași preocupări. Cred că deocamdată n-ai nevoie să faci lingvistică slavă și neogreacă. Ar trebui să-ți îndrepți toată atenția numai asupra stăpînirii limbilor și asupra literaturii. Cînd e vorba de filologia romanică, cred că anul acesta ar trebui să studiezi mai de aproape și istoria limbilor. Și cu asta să vorbim despre teza de doctorat. În domeniul literaturilor romanice nu mă pricep. N-ar fi însă rău dacă un român va confrunta părerile lui Iorga[12] despre epopeia franceză (ele se găsesc în *Ist*[*oria*] *literaturilor romanice* I[13] și în *Istoria poporului francez*[14]) cu cele ale lui Bédier[15]. Știu că Iorga a ajuns în mod intependent de cercetătorul francez la concluzia că epopeile sînt excluziv opera secolului al XIII-lea și s-ar putea ca în el să se găsească unele sugestii care nu se găsesc la Bédier și care ar putea fi dezvoltate. Nu știu însă dacă ar ieși de aici o lucrare de o importanță capitală. Am însă impresia că, *[3]* oricum, va fi cam greu să mai avem lucrări capitale în domeniul filologiei romanice. Și mă gîndesc nu numai la literatură, dar și la limbă. Am impresia că lucrările „epocale" n-ar mai putea fi decât lucrări de sinteză. E sigur însă că pot fi[16] lucrări foarte însemnate și în chestiuni speciale, dar limitate. Și, fiindcă domeniul limbii franceze este extrem de studiat, ar rămînea să-ți alegi o teză de doctorat din domeniul lingvisticii italiene. În acest domeniu lipsesc o mulțime de lucrări de sinteză, care, de exemplu, se găsesc pentru limba română. Lipsesc bune dicționare etimologice ale limbii literare și ale dialectelor

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

(nordice sau centro-meridionale). Lipsește o *lucrare despre sufixe* și, în general, despre formarea cuvintelor, lipsește un studiu asupra formării și evoluției limbii culte[17] (acesta lipsește și pentru limba românească și eu am imaginat pînă la amănunte unul), lipsește o istorie a limbii italiene, un studiu asupra limbii istorice (acesta lipsește și la noi) sau o stilistică a limbii italiene, la fel cum a făcut Iordan la cursul din 1939-1940. Nu știu dacă ți-ar plăcea să-ți alegi o asemenea lucrare. S-ar mai putea scrie lucrări speciale[18] ca *Elementul latin nemoștenit* (savant) din limba italiană (asupra elementului germanic există lucrarea lui Bertoni[19], iar asupra celui francez cea a lui Bezzola în nemțește, Karl Winters [verlag][20]; cu influențele spaniole asupra limbii italiene, mai ales asupra culturii și vieții, s-a ocupat Croce[21]), sau cu elementele dialectale ale vocabularului (și în general limbii) italian.

[4] În special lucrarea din urmă mi s-ar părea foarte interesantă. Mi se pare că tot ce există pînă acum ar fi un studiu vechiu de tot (de pe la 1880) din „Archivio glottologico italiano", *Gli alloglosi italiani*, am uitat al cui (poate Nanucci) și note răzlețe pe ici, pe colo. O asemenea lucrare ar cere însă să te ocupi serios cu dialectele italiene. Cetind (sau răsfoind) studiul amintit din „Arch[ivio] gl[ottologico] it[aliano]", eu am constatat că lipsește un element ca *bue*, care e sigur dialectal în italiană. Este interesant că și *bos* era dialectal în latină (vezi G. Devoto[22], *Storia della lingua di Roma*[23], Indice). Probabil faptul se explică prin aceia că, atît în Roma veche, cît și în Florența sau Toscana medievală, boii nu erau obișnuiți, așa că numai ținutul cu regiuni străine a introdus cuvîntul în limbă. De asemenea, *di rado*, care la origine a trebuit să sune *di raro*, cu *r* ca în latinește, a schimbat pe *r* cu *d*, printr-un fel de hiperdialectism produs atunci cînd toscanii au venit în contact cu dialecte centro-meridionale care au avut rotacismul lui *d* intervocalic. Sînt apoi probabil nenumărate fenomene sintactice de origine dialectală, asupra cărora însă nu m-aș putea pronunța cu siguranță. Dar astfel ar putea fi cazul cu *vengo raccogliendo* și *è arrivati* și altele. O asemenea lucrare n-ar fi de altfel decît un capitol din lucrarea mai mare care s-ar putea intitula *Formarea și evoluția limbii culte iteliene* (*limbii comune*), *[5]* și așa e de altfel și cu studiul asupra elementelor latine dispărute din limbă; și pentru a o duce la bun sfîrșit ar trebui să treci prin toată literatura italiană de dinainte de Dante[24] și pînă astăzi.

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

Nu mai puțin interesant ar fi și studiul asupra limbii poetice. Dar eu nu cunosc nici un studiu care să explice caracteristicile versificației italiene și felul cum s-a ajuns ca anumite cuvinte, forme gramaticale sau întorsături sintactice să aibă valoare estetică. De altfel, un asemenea studiu lipsește și pentru limba franceză, cu toate că e cea mai studiată din toate limbile romanice. Versul românesc și cel german (și, probabil, și rus) se întemeiază pe accent și pe rimă; cel francez numai pe rimă, accentul putînd să cadă și pe silabele neaccentuate; cel italian la fel, numai că, spre deosebire de cel francez, acesta elidează sau pronunță foarte scurt (consonantic, nu vocalic) vocalele finale ale cuvintelor. Particularitatea versului francez se explică prin aceia că accentul francez cade numai pe ultima și nu e prea puternic, ca în română și germană. Nu știu însă cum se explică sistemul italian de versificație. Ar trebui văzut dacă și versificația dialectală este la fel. În ce privește elidarea vocalelor, cred că ea se explică prin vreo tendință (particularitate) identică a dialectelor și a toscanei, pe care limba cultă[25], influențată de ortografia cuvîntului (în care se notează vocalele finale), *[6]* a înlăturat-o. Vei vorbi cu Bertoni[26] și Schiaffini[27] și vei vedea ce spun și ei despre asemenea lucrări.

S-ar putea face și lucrări care să se extindă asupra tuturor limbilor romanice occidentale și ai putea să iai drept exemplu pe Rheinfelder, *Kultsprache und Profansprache der romanischen Ländern* (cam așa ceva)[28] din Biblioteca Archivului Romanic al d-lui Bertoni, numai că n-aș putea să-ți indic un subiect. Mă gîndesc însă că s-ar putea urmări influența latinei administrative și juridice din Evul Mediu asupra limbilor romanice și poate și viceversa, că[29] s-ar putea studia și terminii comerciali în limbile romanice sau formarea unei terminologii a vieții studențești și în general universitare, deși nu știu ce și cîtă originalitate s-ar putea aduce în aceste chestiuni. Ți-aș mai putea recomanda ca o lucrare de foarte mici proporții, fără a ști dacă a fost sau nu soluționată, soluționarea originei versului epic francez, care se pune acum din nou, după ce Bédier a dovedit că epopeia franceză e cu mult mai tîrzie decît s-a crezut. Înainte părea și probabila origine latină. Acum însă, cînd distanța de latinitate (sec. VI) e așa de mare, cum se explică transmiterea versului latin? Prin vreo poezie populară oarecare?

În orice caz, te sfătuiesc să nu-ți iei[30] un subiect românesc, care nu poate fi bine studiat în Italia. De altfel, nici în acest domeniu nu ar putea fi

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

vorba de lucrări capitale. O singură problemă cred *[7]* că s-ar putea numi capitală în lingvistica românească, aceia a Originii Românilor. Dar cu acest lucru nu te vei putea ocupa în Italia și nici nu este bine să te ocupi deocamdată, dată fiind greutatea subiectului.

Nu știu ce părere va fi având Bertoni despre mine. Cred că, fiindcă susțineam o dezvoltare deterministă a limbajului, așa cum făcea Philippide, nu mă aprecia, deși eu, în preajma plecării mele, i-am comunicat că îmi dau sama și de marea valoare a idealismului lingvistic, pe care l-am înțeles în Italia și datorită dlui Bertoni. Cînd mai vorbești cu el, transmite-i salutările mele „respectuoase" și anunță-l că-i voiu trimite unele extrase ale mele. Am să-i trimit și dlui Schiaffini, pe care nu l-am cunoscut personal, *Constituirea*[31], cu o dedicație, așa că îți vei putea lua înapoi exemplarul pe care ți-l dădusem. Am să-ți trimit mai multe exemplare din unele extrase ale mele, pentru a le da și altora. Ugolini[32] nu mai este profesor de istoria limbii italiene la Roma?

Mi-ai vorbit într-o scrisoare anterioară de Petkanov[33]. L-am cunoscut la Roma, dar nu i-am mai scris de atunci. Transmite-i și lui salutări și am să te rog să-i dai și lui din extrasele pe care ți le voiu trimite. Pe atunci era la Roma și de Colombis[34], un prietin al mieu și al lui Petkanov, căruia de asemenea nu i-am mai scris nimic. Dacă nu-l cunoști, roagă-l pe Petkanov să-ți dea adresa.

Certificatul pe care mi l-ai trimis l-am primit tocmai la la timp. Îl voiu duce eu la Cercul de Recrutare, căci părinții *[8]* tăi nu mai locuiesc în Iași cam de vreo lună. Eu i-am vizitat după ce plecase la Mihăileni[35]. De asemenea, mă voiu interesa ce este cu situația la Facultatea noastră. Știu că au venit certificatele din Italia, dar numai atît. Cartea lui Călinescu[36] ți-o voiu cumpăra, dar n-am înțeles din scrisoarea ultimă dacă trebuie să ți-o trimit în Italia. Să-mi comunici acest lucru. Nu cumva însă ai putea obține un exemplar gratuit? Costă, mi se pare, vreo 950 de lei. Eu încă n-am cumpărat-o. Deși sînt multe lucruri bune sau chiar excelente și impune prin mărimea ei, sînt, cred eu, și multe scăderi, și chiar greșeli. Conține și un atac la adresa naționalismului românesc, atac pe care nu-l admit și care mă va depărta de dl Călinescu. De altfel, după ce, pînă la Crăciunul 1940, îmi arăta o atenție deosebită, dintr-o dată, după Paști 1941 (între timp a fost la București), probabil sub influența lui Rosetti (Al.)[37], a devenit mai „rezervat". Nu e nimic. Eu n-am nevoie

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

de nimeni. Dar e nedrept, atunci cînd unor oameni care nu merită le acordă cu mult mai multă atenție. De altfel, istoria lui literară îmi arată că nu puteam fi mult timp împreună.

În ce privește Pasăre, pe care îmi recomanzi să-l cultiv, îți comunic că, deși va fi avînd posibilități, nu cetește și nu are agerime, cel puțin așa mi se pare. Voiu mai face o ultimă încercare, luna aceasta: îl voiu chema și-i voiu arăta că fără o muncă zi de zi și noapte de noapte nu se poate face mai nimica. E drept că și vremurile noastre sînt foarte împotriva muncii științifice. Dar ar trebui să nu se lase tîrît de curent. Cu privire la Marin, vom mai discuta poate altădată. Sînt informat că dl Găzdaru se întoarce în curînd în țară. În caz cînd încă se mai găsește la Roma, atunci cînd primești scrisoarea mea, transmite-i cele mai bune urări și felicitări.

Cu prietenească dragoste,
G. Ivănescu

Note și comentarii

[1] Cuvântul dintre paranteze drepte lipsește din original și a fost completat potrivit sensului frazei.

[2] Secvența *pe care le vom încerca* este scrisă deasupra cuvântului *de*, tăiat cu o linie.

[3] Revista pe care Ivănescu plănuia să o editeze cu acest titlu nu a apărut niciodată.

[4] Cuvântul *și* este subliniat în original cu două linii.

[5] G. Călinescu, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1941, la p. 881, are o scurtă mențiune despre „preatânărul basarabean Eugen Coșeriu, turbulent, dar lesne orientabil în toate ramurile culturii". După cum rezultă dintr-o scrisoare ulterioară din același an, Coșeriu îl ruga insistent pe prietenul și mentorul său de la Iași să îi procure un exemplar din *Istoria* lui Călinescu.

[6] Giorge Pascu (1882-1951) a fost un filolog, lingvist și istoric literar român, discipol al lui A. Philippide. Profesor de istoria literaturii române vechi, între 1920-1941, la Universitatea din Iași, a fost între 1927-1932 director al Institutului de Filologie Română din Iași, care va purta din anul 1933 numele lui A. Philippide.

[7] Evenimentul este descris corect de către G. Ivănescu. Întemeiată în 1875 de guvernul de la Viena, cu numele „Universitatea Franz Joseph", Universitatea din Cernăuți a continuat să funcționeze și după Unirea din 1918, cu

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

numele „Universitatea Regele Carol I”. Din rațiuni strategice, Universitatea din Cernăuți a fost desființată în 1941, imediat după recucerirea Basarabiei și Bucovinei de nord de către Armata Română la 22 iunie al aceluiași an. În localurile sale tradiționale, a fost mutată Politehnica din Iași, cu cele trei facultăți ale sale (electromecanică, chimie industrială și construcții). După eșecul eforturilor României de a recupera după război Bucovina de Nord, în localurile istorice ale universității românești, statul ucrainean a organizat Universitatea Națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți, cu limba de predare ucraineană.

[8] G. Ivănescu își va susține doctoratul, sub conducerea lui Iorgu Iordan, cu teza *Problemele capitale ale vechii române literare*, abia în octombrie 1945.

[9] Cuvântul *avut* este scris deasupra cuvântului *făcut*, tăiat cu o linie.

[10] Dimitrie Găzdaru (1987-1991), filolog și lingvist român, a fost profesor de romanistică la Universitatea din Iași. A fost prețuit și iubit mult atât de Ivănescu, cât și de Coșeriu, care îl menționează întotdeauna pe primul loc între profesorii ieșeni. Exilat, după o perioadă trăită în Italia, Dimirie Găzdaru va fi profesor (din 1949) și la Universitățile din La Plata și Buenos Aires din Argentina. La data scrisorii lui Ivănescu, profesorul Găzdaru se afla încă în Italia: fusese până la 31 martie 1941 director al Școlii Române din Roma. Coșeriu evocă de mai multe ori cu recunoștință sprijinul consistent și constant pe care bătrânul său profesor ieșean i l-a acordat: a fost, alături de Iorgu Iordan și I.M. Marinescu, unul dintre profesorii care l-au recomandat pentru bursa în Italia; în vremuri de restriște s-a oferit să-l găzduiască în propria locuință, la Pavia, promițându-i că îl va și ajuta să își găsească ceva de lucru. La rândul lui, G. Ivănescu vorbea, de câte ori avea prilejul, cu admirație și respect despre Dimitrie Găzdaru.

[11] Jules Vendryes (1875-1960) a fost un lingvist francez, specializat în teoria limbii și în celtistică, profesor la Universitatea din Paris și la École Pratique des Hautes Études și membru la Académie des Inscriptions et Belles-Lettres.

[12] Nicolae Iorga (1871-1940), istoric, scriitor și om politic român, a fost profesor la Universitatea din București și membru al Academiei Române, doctor honoris causa al numeroase universități din întreaga lume și membru al multor academii de științe.

[13] Lucrarea lui Nicolae Iorga *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor* a fost publicată postum, în trei volume (I-III), în anul 1968, la Editura pentru Literatură Universală.

[14] Nicolae Iorga, *Istoria poporului francez*, Editura Serviciul Geografic al Armatei, 1919.

[15] Charles-Marie-Joseph Bédier (1864–1938), filolog francez, specialist în istoria literaturii franceze medievale. Prelegerile sale au fost audiate, pe timpul sejurului său francez din 1934-1935, de G. Ivănescu la Collège de France din Paris.

[16] În original, cuvântul *și* tăiat cu două linii orizontale.

[17] În subsolul paginii, marcată în text printr-un asterisc, apare următoarea notă a autorului: *Totuși Schiaffini are ceva, dar nu țin minte unde*.

[18] Din original a fost omis în acest cuvânt litera *e* la final.

[19] Giulio Bertoni, *L' elemento germanico nella lingua italiana*, Formiggini, Genova, 1914.

[20] Ivănescu face trimitere, probabil din memorie, la lucrarea *Abbozzo di una storia dei gallicismi italiani nei primi secoli (750-1300). Saggio storico-linguistico*, Heidelberg, 1925, publicată de lingvistul elvețian Reto Raduolf Bezzola (1898-1983).

[21] Vezi Benedetto Croce, *La lingua spagnuola in Italia. Appunti con un-appendice di Arturo Farinelli*, Loerscher, Roma, 1895.

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

[22] Giacomo Devoto (1897-1974), lingvist și filolog italian, specializat în istoria limbii italiene, a fost profesor al Universității din Florența, președinte al Accademiei della Crusca, doctor honoris causa la diferite universități din întreaga lume și membru al multor academii de științe.

[23] Capelli Editore, Bologna, 1940.

[24] Dante Alighieri (1265-1321), poet și erudit italian, considerat creator al limbii italiene literare, prin impunerea dialectului toscan (în care și-a scris monumentalul poem *Divinna Commedia*).

[25] În original, a fost scris inițial cuvântul *literară*, tăiat cu o linie orizontală.

[26] Giulio Bertoni (1878-1942), filolog, lingvist și critic literar italian, membru al multor academii din Italia, specialist în istoria limbii și a literaturii italiene, etimolog, lexicograf și editor de texte vechi. Prelegerile sale de filologie romanică au fost audiate de Gh. Ivănescu între anii 1935-1937, la Roma.

[27] Alfredo Schiaffini (1895-1971), filolog și lingvist italian, membru al Academiilor della Crusca și dei Lincei, specialist în istoria limbii italiene.

[28] Datele exacte ale lucrării menționate sunt următoarele: Hans Rheinfelder, *Kultsprache und Profansprache in den romanischen Ländern. Sprachgeschichtliche Studien, besonders zum Wortschatz des Französischen und des Italienischen*, Genf/ Florenz, 1933.

[29] În subsolul paginii, marcată în text printr-un asterisc, apare următoarea notă a autorului: *Cuvîntul **giustizia, justice** este un element savant.*

[30] În original, scris: *ei*.

[31] Este vorba despre amplul studiu *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*, în „Buletinul Institutului de Filologie «A. Philippide»", V (1938), p. 55-139.

[32] Francesco Alessandro Ugolini (1910-1990), filolog și lingvist italian, profesor la universitățile din Roma (până în 1939), Torino și Perugia, specialist în dialectologie italiană și în editarea de texte vechi.

[33] Ivan Petkanov, romanist bulgar, era în acei ani lector de limba bulgară la Universitatea din Roma.

[34] Nu am găsit nicio informație despre acest prieten din tinerețe al lui G. Ivănescu.

[35] Părinții lui Eugeniu Coșeriu au fost Ion Coșeriu, agent sanitar, și Zinaida Coșeriu, casnică. Refugiați la Iași în august 1939, la evacuarea Basarabiei ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop, părinții lui Eugeniu Coșeriu s-au întors acasă, la Mihăileni, ca urmare a recuceririi Basarabiei de armatele aliate româno-germane, în iunie 1941.

[36] *Istoria literaturii române de la origini și până în prezent*, care tocmai apăruse la Editura Fundațiilor Regale.

[37] Alexandru Rosetti (1895-1990), filolog și lingvist român, a fost profesor la Universitatea din București, director al Institutului de Cercetări Fonetice și Dialectale al Academiei Române, membru al Academiilor de Științe din Suedia și Iugoslavia. Între succesivele ediții ale *Istoriei limbii române* de Al. Rosetti, niciuna nu conține termenul *socială*, folosit aici de Ivănescu. Este puțin probabil ca Ivănescu să se fi referit la ultima ediție a cărții, intitulată *Istoria limbii române*, I, *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea.* Ediție definitivă, tipărită la București în anul 1986, cu un an înainte de moartea sa. La p. 51 a acestei ediții, în notița biografică însoțind *Istoria limbii române*, Iași, 1980, a lui G. Ivănescu, Rosetti formulează următoarea judecată, absolut nedreaptă și, după părerea mea, dezonorantă pentru el: „expunere haotică, dovedind că autorul nu e stăpân

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)

pe materie, terminologie științifică neadecvată". Deranjat probabil de primirea mai mult decât pozitivă a *Istoriei* (1980) lui Ivănescu, Rosetti nu ezită să plătească astfel o ultimă rată dintr-o veche poliță. În două ample recenzii la *Istoria limbii române* a profesorului bucureștean, publicate în „Buletinul Institutului de Filologie Român «A. Philippide»", V (1938), p. 302-312 și X (1943), p. 192-209, G. Ivănescu formulase numeroase critici la adresa cărții.

BDD-A30705 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:24 UTC)